

Posudek vedoucího diplomové práce

Benjamin Roll: Res publica – res christiana? Biblická motivace a českobratrská perspektiva křesťanské politické angažovanosti

Vedoucí práce: doc. Petr Gallus, Ph.D.

Téma a záměr předložené práce jsou jasné a v pohledu na autorovu roli v celospolečenském dění naprosto pochopitelné a logické: jde o politickou teologii, konkrétně o otázku, jak lze teologicky zdůvodnit křesťanskou společenskou a politickou angažovanost. Téma tudíž leží na pomezí systematiky a etiky a zároveň také na pomezí teorie a zcela konkrétní praxe: do práce se mj. promítají výrazné zkušenosti z činnosti Milionu chviliek, který dokázal zahýbat celou republikou. To je na jedné straně pro předloženou práci přínos, na druhou stranu ovšem také její riziko, že aktuální a výrazné zkušenosti a události přehluší teologickou linku práce. S tímto rizikem autor nejvíce zápasí v úvodu a závěrečné kapitole, která je pojata do značné míry osobně (a také má nejvíce tendenci sklouzávat do kázání).

Práce čítá 111 stran, má veškeré formální náležitosti a splňuje všechna kritéria kladená na diplomovou práci. Je jasně rozčleněna na úvod, tři nestejně dlouhé kapitoly a závěrečné teze, které shrnují dosavadní myšlenky do jednoho oblouku. Formulačně je text velmi vospělý, prakticky bez stylistických nedostatků či překlepů. Stylem je to text spíše esejistický než vědecko-analytický, ovšem o to je to text čtivější. Ve své esejističnosti se někdy autor dostává až na hranu jisté frázovitosti, ale dle mého soudu přes tuto hranu nikde výrazněji nepřepadne. Vyznačuje se naopak velmi vytríbenou schopností poměrně komplexní a složité konstelace problémů zobecnit, zjednodušit a zahrodit do jasné teze či závěru. To je jednou z nejsilnějších stránek celé práce, která ovšem přichází v různých kapitolách ke slovu různě:

Skvělá je Rollova analýza biblických textů v první kapitole, v níž je každá podkapitola zakončená jasnou tezí. Dobrý je také nápad zakončit celou práci sérií tezí, které rekapitulují celek. Výrazným pozitivem je také kapitola třetí (tj. poslední), kde autor na základě předchozích analýz předkládá své úvahy a závěry, nezůstává pouze u deskripce, ale odvažuje se vlastního systematického myšlení. Zatímco však první, biblická kapitola čítá 28 stran a kapitola třetí stran 12, klene se mezi oběma kapitola druhá, věnovaná životu a myšlení J. L. Hromádky, která si pro sebe zabrala stran rovnou 56. Zabývat se v rámci otázky po teologickém zdůvodnění politické angažovanosti v českém prostředí Hromádkou je naprosto legitimní věc – a autor ukazuje, jak může být Hromádka orientující postavou jak ve výrazně pozitivním, tak také výrazně negativním smyslu. Jenomže práce dělá dojem, že autor se prostě do Hromádky začel až příliš hluboko, takže pak nedokázal tuto kapitolu pojmout se stejným odstupem a lehkostí jako kapitoly zbylé. Polovinu této kapitoly věnuje Hromádkovu životopisu, který už zpracován byl – byť se autor snaží kombinovat všechny možné dostupné zdroje Hromádkových odpůrců i žáků včetně Hromádkových vlastních autobiografických textů. Druhou polovinu tvoří rozbor Hromádkových klíčových teologických témat: teologie, christologie a ekleziologie. I tato kapitola se čte velmi dobře, ale autor zde nepoužívá jasné teze jako v kapitolách předchozích a kapitola se mu příliš natáhla. Zabývat se s tímto tématem Hromádkou je

zcela legitimní. Zabývat se s tímto tématem Biblií a už jen Hromádkou je škoda, byť perspektiva biblická a perspektiva českého barthianismu byly nadlouho jediné dvě perspektivy, které v české teologii vládly. Z odstupu tak práce dělá dojem, že se jedná především o autorovo kritické vyrovnání se s Hromádkou, s dobrým biblickým úvodem a osobnějším závěrem. Napovídá tomu i drobný zkrat, kdy autor někdy Hromádkovu perspektivu prezentuje jako perspektivu československou (podtitul, 9). Uvědomuji si, že jsem teď výrazně kritický. I přes tuto kritiku je text ovšem nesporně kvalitní a čtivý, i hromádkovská kapitola je dobře zpracovaná. Jen v rámci celku práce je přetížena a zabírá místo nějaké potenciální další perspektivě.

Přesto i tato kapitola tvoří integrální součást práce, autor z ní nakonec dokáže vytáhnout teze, které plodně využije. Celek tak tvoří přece jen souvislý oblouk – jak to dokazují i závěrečné rekapitulující teze. Výchozí otázka je jasná: „Co je křesťanskou motivací, respektive teologickým zdůvodněním politické angažovanosti?“ (9) Vstupní teze autora je taktéž jasná: „Křesťanské denominace jsou součástí tohoto světa[,] a jsou tedy tvořeny občany států tohoto světa. Už jen proto za něj nutně nesou spoluzodpovědnost.“ (9) Evangelická politická angažovanost tedy patří do dnešní společnosti. Únik či stažení se mimo není řešením, jen útekem před touto danou odpovědností. Cíl práce je pak také jasný: formulovat motivaci pro křesťanskou angažovanost ve společnosti (9).

Jak už nastíněno, vede autorova cesta od Bible přes Hromádku k vlastní formulaci. Pomáhá si přitom slušnou porcí literatury, která se ovšem – až na 5 titulů – omezuje na díla v češtině. I to je příznakem spíše esejistického, než vědecko-analytického charakteru práce. Biblii prezentuje autor v návaznosti na aktuální výklady a pojetí jako rozmanitý soubor konkrétních svědectví o lidech před Bohem, kteří žijí před Bohem celý svůj život. Tento přístup autorovi dovoluje táhnout mezi starými texty a naší současností jasné paralely. Víra prostupuje celý život člověka, který žije již vždy v rámci nějakého společenství (11). Bůh je svrchovaným pánem všech, i vládců – to je první a zásadní (vertikální) teze nejen Starého zákona, ale celé Rollovy práce. Před Bohem žijí všichni, odpovědnost před Bohem se tedy projevuje také v sociálním rozměru, v sociální citlivosti, která nezapomíná na jednotlivce a jeho práva (14n). To je druhá zásadní (horizontální) teze. Snaha o spravedlivou společnost před Bohem ovšem potřebuje kritiku a motivaci, kterou jí dává eschatologické zakotvení (15n). To je třetí zásadní teze. Tyto tři starozákonní teze pak dále rozvíjí autor v novozákonní perspektivě, vlastně hledá biblické základy politické teologie. Opakovaně přitom podtrhuje její legitimitu: „Zvěst o Božím království má tedy vedle eschatologického i bytostně politický rozměr“ (18). Konec konců jde o království, které s sebou nese kritiku všech království a králů světa. Z Ježíšovy zvěsti a příkladu si autor bere právě společenskou angažovanost, nemlčení, aktivitu ve formě náboženského hnutí, které má sociální a politický dopad (20), vnímá všechny napříč sociálními vrstvami jako bližní (21), nezříká se sociální odpovědnosti, ale praktikuje ji jako službu ostatním (23) v pluralitním světě (24). To vše má zakotvení znovu eschatologické, smysl má to vše pouze se zakotvením ve vzkříšení Kristově (27). Biblické texty, jimž se věnuje podrobněji, si autor samozřejmě vybírá. Nechybí však obě známé 13. kapitoly: Ř 13 a Zj 13. Provokativně pozitivní vztah k vrchnosti v Ř 13 se snaží autor

korigovat poukazem na druhou polovinu kapitoly a na její kritérium lásky. Dokud se mocnáři drží v mantinelech lásky, má je křesťan poslouchat (29). Autor si ovšem správně všímá, že Pavel neříká, co dělat, když vrchnost cestu lásky opustí. Má křesťan právo na odpor, anebo snad dokonce i povinnost se ozvat? Zj 13 naproti tomu připomíná, že nad všemi mocnáři je ještě svrchovaný Bůh (32). Eschatologie je motivací k alternativnímu životu již dnes (33). Z biblického svědectví tak autor vyčítá především opory pro odpovědnost za svět, pro smysluplný boj o spravedlnost a pro alternativní způsob života (34). Neexistuje jeden správný křesťanský přístup či společenská aktivita, jde o kontinuální hledání spravedlnosti (34n) s vědomím vlastní nedostatečnosti a omylnosti (36). Moc je závazek ke službě druhým (36) – to je silná teze. Ještě silnější je autorův závěr biblické kapitoly, v němž konstatuje, že Bible nepřináší řešení napětí mezi čekáním na Boží zásah a vlastním převzetím aktivity, takže nezbyvá než převzít odpovědnost a pokoušet se o spravedlivější společnost, aniž by se však kdokoli stavěl na Boží místo (36). To je velmi vyvážený a dobře formulovaný závěr a další ze silných bodů předložené práce.

V už zmíněné hromádkovské kapitole autor mapuje Hromádkův život, aby ho pak poměřil jeho teologií. Zde dochází ke zřejmému rozporu: Hromádka nedokázal žít podle toho, co teologicky promýšlel. Respektive to autor dotahuje do ještě křiklavější teze: Hromádka se nedokázal ubránit přehnané víře v lidské systémy (již sám kritizoval, 90), „chtěl být za dobře s mocnými“, a tak vlastně „podlehl ďábelskému pokušení na poušti“ (90). Hromádka „neměl dostatečně promyšlené, jak se může víra v Boha [...] pozitivně aplikovat ve společnosti“ (93). Odvážný soud. Za nosný naopak považuje autor hromádkovsko-masarykovský odkaz k odpovědnosti před absolutní Pravdou (90).

Právě téma odpovědnosti před Pravdou je centrem třetí kapitoly, v níž autor velmi správně – i na základě vlastních zkušeností – poznamenává, že nestačí odkazovat jen ke kritické stránce Pravdy, ale že je nutné – při vší partikularitě vlastní perspektivy – také formulovat pozitivně, co tedy dělat, jak společnost utvářet. „Zůstat u kritiky by vedlo k naivnímu přesvědčení, že lze zůstat mimo společnost“ (93). Nelze jen kritizovat, protože tím se člověk staví mimo to, co kritizuje. Přitom je však součástí dané společnosti. Normou a svorníkem však není žádný dílčí pohled, ale „víra v existenci absolutní Pravdy a přesvědčení, že má smysl usilovat o její hledání v dějinách i aktivně vystupovat proti zjevným lžím“. „Véra v Pravdu“ je „klíčovým stavebním kamenem křesťanské politické angažovanosti“ (93). Zde nachází autor svoji nehlubší kotvu, to je teologické východisko – které se velmi dobře sbíhá s liberální demokracií, která dle autora obsahuje prostor pro vzájemné korektury našich nedokonalostí (94n). Liberální demokracie je tak pro autora „nejvhodnější správou věcí veřejných“, byť ani v takovém režimu se církve nesmí cítit jako doma (95). Církve je politicky nestranná, ale není a nemůže být apolitická (95). Poslední legitimizací tohoto postoje je – naprosto správně – christologický argument: Bůh sám se stal člověkem, lidství mu bylo dost dobré pro vstoupení do světa. Pravda nezůstala v nebesích, ale hledá si své místo i na zemi (96). Biblický pojem lásky k Bohu a bližnímu, tedy vlastně člověka jako *imago Dei*, pak autor reinterpretuje zcela v souladu s moderní tradicí (např. Habermas) pomocí sekulárního pojmu lidské důstojnosti (97). Hlásí se k Masarykovi a jeho tezi, že liberální demokracie má svůj kořen v křesťanském principu lásky. Eschatologické zdůvodnění tak vlastně drží celou společenskou stavbu: liberální

demokracie není možná bez přesvědčení, že má smysl se o něco snažit, že v základu leží pozitivita. I proto je křesťanská angažovanost ve světě legitimní a potřebná (98). Příkladem takové angažovanosti je dle autora existence křesťanského sboru, který je aktivní ve svém prostředí a okolí a tvoří tak jednu „ze základních jednotek demokratické občanské společnosti“ (100n). V této souvislosti se autor místy neubrání kazatelskému tónu a apelům na „nás“ (srov. 102, poslední věta práce).

Odpověď na úvodní otázku je nakonec zřejmá: evangelium a liberální demokracie konvergují právě v sociální a politické oblasti, politika potřebuje duchovní zakotvení (105), jinak se z ní stane jen pragmatická vláda ekonomických procesů (dodávám za sebe).

Přiznávám, že se s autorovou vizí ztotožňuji. Právě proto ale jako podněty pro obhajobu připojuji otázky, které pálí i mne samotného a o kterých autor práce jistě také ví:

1. Kde brát kritéria pro hledání správné cesty, aby tato kritéria mohla být sdílená celou společností? Jinak řečeno: je křesťanská vize společnosti přeložitelná do sekulární řeči? (Pokud ano, k čemu pak ještě potřebujeme křesťanství? Pokud ne, má smysl se o to pokoušet? Není křesťanská alternativa odsouzena nakonec k tomu být opravdu alternativou, tj. žít vedle sekulární společnosti, a nikoli v ní?)

2. Nemáme stále více důvodů se o liberální demokracii bát, protože její schopnost vyvažovat lidské nedostatky je poměrně slabá a nedokáže se bránit populismu? Řečeno teologicky: vzal autor skutečně dostatečně vážně skutečnost lidského hříchu?

Pozitiva i nedostatky práce ze svého pohledu jsem snad popsal dostatečně. Kdyby práce byla ambicióznější – především v pohledu na literaturu, na referované pozice (tj. neobsahovala jen Hromádku) a ponořila se více do vědecko-analytické hlubiny (např. více rozpracovala koncept liberální demokracie a její konvergence s některými rovinami evangelia) – volil bych s chutí hodnocení nejvyšší.

Vzhledem k uvedeným nedostatkům ovšem navrhuji hodnocení **B – velmi dobře**.

Petr Gallus

V Praze, 29. 8. 2022